

ugyan sokszor nagyon is testes alakot öltenek s a forma modoros örök egyformasága néha nagyon híz bennünket a megúnás veszedelmes szakadéka felé, de azért Fáth Imre nevét meg kell magunknak jegyeznünk.

Líráról lévén szó ezekben a sorokban, fel kell említenünk, hogy Ady zászlójával *Lira* címen a „modern magyar költők“ Békéscsabán havonként megjelenő folyóiratot alapítottak. Az első szám a szerkesztő Jablonczay Pethes Bélán kívül Nagy Emma és Bardócz Árpád ismertebb nevével indult útnak, a következő számokban már nagyobb számmal jutottak be ismeretlenebb modernnek. Útirányuk nem eléggé céltudatos s lapjuk prózai része válogatatlan és sekélyes, úgyannya, hogy érdemes lírai részének hatását is kedvezőtlenül befolyásolja. rrt.

H. Poincaré: A tudomány értéke. (Fordította Kiss Kázmér.) A XIX. század szinte vallásos tisztelettel tekintett a természettudományokra. Fejlődésüktől várta az emberiség minden nagy kérdésének végső megoldását, amely hivatva lesz a filozófiai álmodozások helyébe lépni. Zsarnoki módon érvényesítette módszerüket a szellemi élet területén is, mert csak e módszer révén hitte a teljes bizonyosságot elérhetőnek.

A századforduló meghozta az ellenhatást. A filozófiai ösztön újraéledt az emberekben, akik belátták a természettudományos világnézet elégtelenségét. A szellemtudományok felszabadultak és önálló módszerek alapján szerveződtek. Új, bölcséleti megfontolások hatása alatt megint a természettudományos ismerésbe vetett bizalom, szembevetővé váltak a tudás korlátai. A feltámadó kétséget erősítették a természettudományok újabb forradalmi jellegű eredményei is, amelyek a régi épületet összeomlással fenyegették.

A kor hangulatából érthető, hogy olyan tudományos szellem, mint Henri Poincaré is szükségét érezte a tudomány értékéről elmélkedni. Elutasítja a túlzott szkepsist, de kénytelen bizonyos engedelményeket tenni. Jól tudja, hogy a tudomány védelme csak akkor lehet eredményes, ha alkalmazkodik az általános bölcséleti szellemhez.

Három ellenféllel száll szembe

Poincaré. Az első a bergsoni antiintellektualizmus, amely a legveszélyesebb, mert legnépszerűbb ellenség. Bergson és követői szerint nem a tapasztalás és nem is logikai gondolkodás ismerteti meg a való világgal, hanem a dolgok közvetlen szemlélete, a lényegükbe helyezkedés, az intuíció. Az egyéni és egyszeri intuíció pedig összeegyeztethetetlen a tudomány általánosító céljaival. A tudomány így, helytelen módszerrel, csak fél-eredményeket nyújthat. Poincaré hangsúlyozza a logikus gondolkodás fontosságát és kimutatja, hogy az intuíciós kapcsolatban állhat és kell is hogy álljon a tudományos ismerésben is. Az intuíció teszi lehetővé a feltalálást, a probléma meg-látását, a megoldás megsejtését, a logika adja a bizonyítást, levezetést és igazolást. Az intuíció mindenütt érvényesül, még a matematikában is. de feladatát csak a logikus megoldás segítségével teljesítheti. Midőn Poincaré az értelemről független tényezőnek is szerepet juttat a tudományban, kiváló tudósok véleményéhez csatlakozik, akik a logikus gondolkodás és a fantáziáműködés kapcsolatát keresik (Ribot, Müller-Freienfels).

A másik ellenfél, akivel szembe szállania és kiegyeznie kell, a pragmatizmus. A pragmatista gondolkodók nem hisznek a tudomány bizonyosságában, de hasznossági szempontból feltételezik azt. Szerintük a tudomány az emberiség helyzetének javítását szolgálja és haladása csak akkor lehetséges, ha fikcióit valóknak fogadjuk el. Poincaré tiltakozik a hasznossági szempont ellen. A tudományt az igazság megtalálásáért műveljük; ezért a legelvontabb és legkevésbé gyakorlati tudományok is méltók a velük való foglalkozásra. Elismeri azonban, hogy a természettudományok, sőt a matematika sok anonitását csupán kényelmi szempontból tartjuk igaznak. Például a tér három dimenziós voltát.

Legkönnyebben és legszebben az ismeretelméleti szkepticizmus elveit hárítja el Poincaré. Meggyőző erővel és költői lendülettel fejtegeti a megismerés lehetőségét, a tudomány fokozódó tökéletesedését, a felállított törvények abszolút bizonyosságát. A kételkedők tévedését ott látja, hogy a tudomány feladatát helytelenül ha-

tározzák meg, midőn a dolgok lényegére vonatkozó ismereteket várnak tőle. A tudomány célja szerinte — és itt a matematikus szól — nem a dolgok természetének, hanem a dolgok viszonyainak vizsgálata. „A tudomány viszony-rendszer.” A dolgok viszonyai objektíve adottak és az ismerő elmének hozzáférhetők. Megismerésük vezet a világban uralkodó harmónia szemléletéhez és megértéséhez. Midőn a különböző viszonyokat szavakba foglaljuk, magyarázzuk, jutunk el a törvény fogalmához, amely az egyetemes harmónia kifejezése. A tudományos törvény megalkotásával tehát az emberi szellem részese lesz a nagy világharmóniának.

Az ilyen felfogáson nyugvó tudománynak csakugyan meg van a nagy értéke, amely őt a bölcsélet rangjára és magasságába emeli.

Halász Gábor.

Budapest műemlékei. (Lechner Jenő szerkesztésében kiadta Budapest székesfőváros és a Műemlékek Országos Bizottsága.)

Pest, Buda és Óbuda egyesítésének ötvenedik évfordulóján örvendeztette meg a főváros műpártoló közönségét annak a jelen viszonyok között valóban nagy műnek a megjelenése, melynek hivatása lesz, hogy az éber figyelmet felhívja a Budapest területén állott, s részben még fennálló műemlékekre. Helyi kutatóink kiválóbbjai már évtizedek óta küzdöttek megmentésük érdekében. Az ő munkálkodásaik, kutatásaik tették lehetővé, hogy a jelen mű írói aránylag rövid idő alatt elkészülhettek egy körülbelül kétezer évet felölő időszak emlékeinek bemutatásával. A gondolat eszméje a Műemlékek Országos Bizottságában vetődött fel. A mű előszavában Kertész K. Róbert elnökhelyettes kiemeli, hogy „a műemlékismeret nem öncél, hanem életre hívója a hagyományok tiszteletének és ezáltal a történetírás és a néprajzi tudomány mellett a nemzeti gondolatnak hatalmas istápolója... A főváros multja legszorosabban kapcsolódik össze a nemzet multjával. Budapestnek világvárosi, az ország egész területéről ideözönlött konglomerát lakossága csak úgy válhatik Magyarországnak fővárosának méltó lakosságává, ha a főváros nagy multjának emlékein keresztül

azzal egységesen összeforr. A Műemlékek Országos Bizottsága felismerte ezeket az igazságokat, a főváros egyesítésének ötven esztendő jubileumát azzal kívánja megünnepegni, hogy megkísérelje a főváros népének kultúrelétébe belevinni a műemlékgondolatot és a saját multjához való szeretetteljes ragaszkodást.”

Ha e mű nem akart volna többet elérni, mint e nemes feladat megoldását, akkor is örömmel üdvözölnék. Aki azonban foglalkozott Budapest multjával és műemlékeivel, ismeri azokat az erőfeszítéseket, melyeket Römer, Divald, Petrik, Schoen és mások tettek, az tudományos kielégülés bizonyos nemével teszi le átolvasás után a kötetet.

Gárdonyi Albert az első fejezetben Budapest történetét vázolja. Feladatát a mű intenciója szerint legszerencsésebben oldotta meg. Nem szorított a száraz történeti tények felsorakoztatására, hanem egy alkalmi, történeti keret megalkotására törekedett, hogy a város gyors pergésű drámai sorsfordulatai közepette létrejött emlékeink keletkezésére és sorsára a történet éltető légkörének elővarázsolásával rámutasson.

A mű legteljesebb, s önmagában legzártabb egészét nyújtó fejezete Aquincumról szól. Itt időznénk a legszívesebben, de a folyóirat más helyén bőven lesz szó Kuzsinszky Bálint különnyomatban is megjelent dolgozatáról. Mégis helyénvalónak tartjuk annak a megállapítását, hogy 35 éves kutatási mult eredményeit jly kis keretben összegezni a legnehezebb feladat volt, s e dolgozat Aquincum első helyrajzi ismertetése régészeti irodalmunkban.

A román stíluskorszak és a Szent Margitsziget műemlékeit Szőnyi Ottó mutatja be. Itt kellett megbirkózni a legnagyobb nehézséggel, mert e korszakból maradt fenn a legkevesebb emlék. Ennek oka egyrészt az, hogy e korban a város még nem játszik nagy szerepet; nem főváros és nem püspöki székhely, azonkívül közrejátszik az a nagy pusztulás, mely ugyan városaink történetének minden századát végigkíséri, de itt valósággal nem hagyott követ kövön. Új emlékekről nem lehetett volna beszélni, ha 1921-